

เครื่องชนอนุภาคแฮดรอน (Large Hadron Collider) (10 คะแนน)

จงอ่านข้อแนะนำทั่วไปในอีกซองหนึ่งก่อนเริ่มทำข้อสอบ

ในข้อนี้เราจะพิจารณาฟิสิกส์ของเครื่องเร่งอนุภาค LHC (Large Hadron Collider) ที่ CERN ซึ่งเป็นห้องปฏิบัติการฟิสิกส์อนุภาคที่ใหญ่ที่สุดในโลก จุดประสงค์สำคัญของ CERN คือ การทำความเข้าใจถึงกฎพื้นฐานของธรรมชาติ ลำอนุภาค 2 ลำถูกเร่งให้มีพลังงานสูง และเคลื่อนที่สวนกันรอบๆ เครื่องเร่งอนุภาคภายใต้สนามแม่เหล็ก จากนั้นถูกทำให้ชนกัน โปรตอนที่เคลื่อนที่ไปตามเส้นรอบวงของ LHC ไม่ได้กระจายตัวอย่างสม่ำเสมอ แต่ถูกส่งเข้ามาเป็นกลุ่มๆ เรียกว่า bunch อนุภาคที่เกิดจากการชนกันถูกตรวจจับด้วยเครื่องตรวจจับอนุภาคขนาดใหญ่ ตารางที่ 1 แสดงพารามิเตอร์ที่เกี่ยวข้องกับ LHC

วงแหวน LHC	
เส้นรอบวง	26659 m
จำนวนกลุ่ม (bunch) ต่อลำโปรตอนแต่ละลำ	2808
จำนวนโปรตอนต่อ bunch	1.15×10^{11}
ลำโปรตอน	
พลังงานของโปรตอนแต่ละตัว	7.00 TeV
พลังงานในกรอบของจุดศูนย์กลางมวล	14.0 TeV

ตารางที่ 1: ตัวเลขแสดงค่าพารามิเตอร์ทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับ LHC

นักฟิสิกส์อนุภาคใช้หน่วยที่สะดวกสำหรับพลังงาน โมเมนตัม และมวล พลังงานวัดในหน่วย อิเล็กตรอนโวลต์ eV โดยนิยาม 1 eV คือพลังงานที่อนุภาคที่มีประจุมูลฐาน e ได้รับความเร็วจากการเคลื่อนที่ผ่านความต่างศักย์หนึ่งโวลต์ ($1 \text{ eV} = 1.602 \cdot 10^{-19} \text{ kg m}^2/\text{s}^2$)

โมเมนตัมวัดในหน่วยของ eV/c และมวลในหน่วยของ eV/c^2 โดยที่ c คืออัตราเร็วของแสงในสุญญากาศ เนื่องจาก 1 eV มีค่าน้อย นักฟิสิกส์อนุภาคจึงมักใช้หน่วย MeV ($1 \text{ MeV} = 10^6 \text{ eV}$), GeV ($1 \text{ GeV} = 10^9 \text{ eV}$) หรือ TeV ($1 \text{ TeV} = 10^{12} \text{ eV}$)

ข้อ A. จะเกี่ยวกับความเร่งของโปรตอนหรืออิเล็กตรอน ข้อ B. จะเกี่ยวกับการระบุชนิดของอนุภาคที่ถูกสร้างขึ้นจากการชนที่ CERN

ข้อ A. เครื่องเร่งอนุภาค LHC (6 คะแนน)

ความเร่ง:

สมมติว่าโปรตอนถูกเร่งโดยศักย์ไฟฟ้า V ทำให้ความเร็วของโปรตอนใกล้เคียงกับอัตราเร็วแสง และไม่ต้องคิดพลังงานที่สูญเสียไปจากการแผ่รังสีหรือการชนกับอนุภาคอื่น

A.1 จงหาสมการแบบไม่ต้องประมาณ (exact) สำหรับความเร็วสุดท้าย v ของโปรตอนในเทอม- 0.7pt
ของศักย์ที่ใช้เร่ง V และค่าคงตัวทางฟิสิกส์

ในอนาคต CERN มีแผนที่จะใช้โปรตอนจาก LHC เข้าชนกับอิเล็กตรอนที่มีพลังงาน 60.0 GeV

- A.2** สำหรับอนุภาคที่มีพลังงานสูงและมวลต่ำ ค่าเบี่ยงเบนของความเร็วสุดท้าย v จากอัตราเร็วแสง หรือ $\Delta = (c - v)/c$ มีค่าน้อยมาก จงหาการประมาณลำดับที่หนึ่ง (first order) สำหรับ Δ ในรูปของ V และค่าคงตัวทางฟิสิกส์อื่นๆ แล้วคำนวณ Δ เป็นตัวเลขเมื่ออิเล็กตรอนถูกเร่งให้มีพลังงาน 60.0 GeV 0.8pt

ตอนนี้นักเรียนจะกลับไปพิจารณาลำโปรตอนที่เคลื่อนที่เป็นวงกลมใน LHC

- A.3** จงหาสมการสำหรับความหนาแน่นฟลักซ์แม่เหล็กสม่ำเสมอ B ที่ทำให้ลำโปรตอนเคลื่อนที่เป็นวงกลมใน LHC ได้ สมการนี้ควรประกอบไปด้วยพลังงานของโปรตอน E , เส้นรอบวง L , ค่าคงตัวพื้นฐาน และตัวเลข นักเรียนอาจจะใช้การประมาณที่เหมาะสม ถ้าผลของการประมาณนั้นไม่ทำให้เลขนัยสำคัญของคำตอบเปลี่ยนไป 1.0pt
จงคำนวณความหนาแน่นฟลักซ์แม่เหล็ก B สำหรับพลังงานโปรตอน $E = 7.00$ TeV ไม่ต้องคำนึงถึงอันตรกิริยาระหว่างโปรตอนด้วยกันเอง

กำลังของการแผ่รังสี:

อนุภาคประจุที่ถูกเร่งจะแผ่รังสีในรูปแบบของคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า กำลังของการแผ่รังสี P_{rad} ของประจุที่เคลื่อนที่เป็นวงกลมด้วยความเร็วเชิงมุมคงตัว จะขึ้นอยู่กับความเร่ง a , ค่าประจุ q , อัตราเร็วแสง c และค่าสภาพยอมทางไฟฟ้าของสุญญากาศ ϵ_0

- A.4** จงใช้การวิเคราะห์หน่วย (dimensional analysis) เพื่อหาสมการสำหรับกำลังของการแผ่รังสี P_{rad} 1.0pt

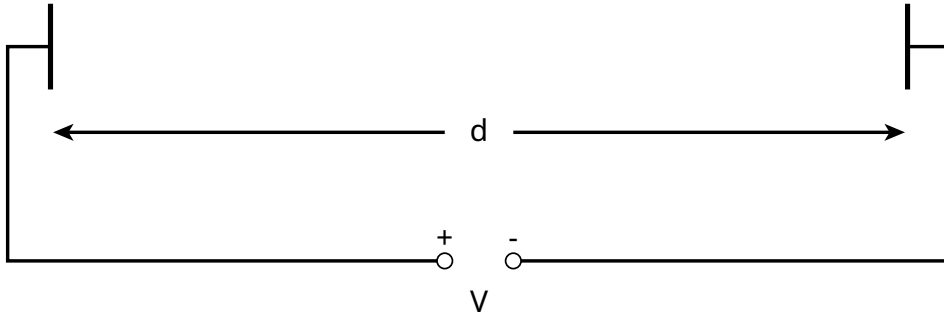
สมการจริงๆ สำหรับกำลังของการแผ่รังสีประกอบด้วยแฟกเตอร์ $1/(6\pi)$ นอกจากนั้น การรวมผลของสัมพัทธภาพจะให้แฟกเตอร์ γ^4 คุณเพิ่มอีก โดยที่ $\gamma = (1 - v^2/c^2)^{-1/2}$ เพิ่มอีก

- A.5** จงคำนวณหากำลังรวมของการแผ่รังสี P_{tot} ทั้งหมดของ LHC สำหรับโปรตอนแต่ละตัวมีพลังงาน $E = 7.00$ TeV (ดูตารางที่ 1) นักเรียนอาจจะใช้การประมาณที่เหมาะสม 1.0pt

การเร่งเชิงเส้น (Linear Acceleration)

ที่ CERN โปรตอนที่อยู่นิ่งจะถูกเร่งโดยเครื่องเร่งอนุภาคเชิงเส้นที่มีความยาว $d = 30.0$ m ผ่านความต่างศักย์ไฟฟ้า $V = 500$ MV ซึ่งมีสนามไฟฟ้าที่สม่ำเสมอ รูปที่ 1 แสดงเครื่องเร่งอนุภาคเชิงเส้นประกอบด้วยแผ่นสองแผ่น

- A.6** จงหาเวลา T ที่โปรตอนใช้ในการเคลื่อนที่ผ่านสนามนี้ 1.5pt

รูปที่ 1: ภาพวาดคร่าวๆ ของเครื่องเร่งอนุภาคเชิงเส้น

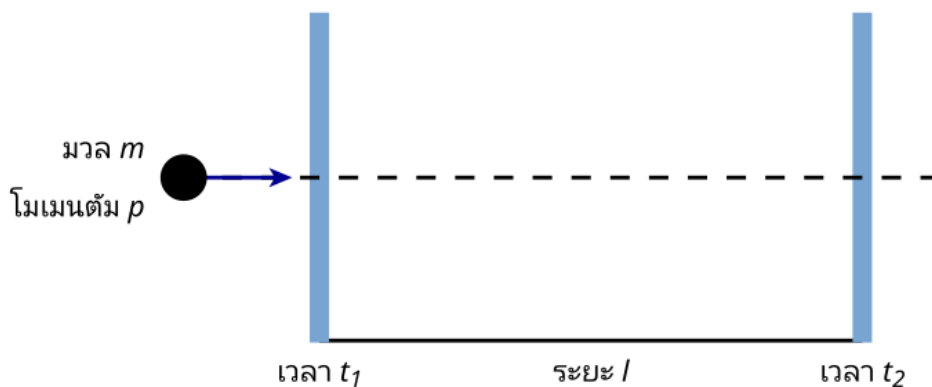
ข้อ B. การระบุชนิดของอนุภาค (4 คะแนน)

เวลาที่ใช้ในการเคลื่อนที่

การระบุชนิดของอนุภาคพลังงานสูงที่เกิดขึ้นจากการชนนั้นสำคัญต่อการทำความเข้าใจการเกิดอันตรกิริยา วิธีง่ายๆ ในการระบุชนิดของอนุภาคเมื่อนักเรียนรู้โมเมนตัมของมันแล้ว ก็คือการวัดเวลา (t) ที่อนุภาคใช้ในการเคลื่อนที่ไประยะ l ด้วยเครื่องวัดเวลาที่ใช้ในการเคลื่อนที่ (Time-of-Flight หรือ ToF) ตารางที่ 2 แสดงข้อมูลของชนิดและมวลของอนุภาคที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในการชน

อนุภาค	มวล [MeV/c^2]
ดิวเทรอน (Deuteron)	1876
โปรตอน	938
เคออน (Kaon)	494
ไพออน (Pion)	140
อิเล็กตรอน	0.511

ตารางที่ 2: อนุภาคแต่ละชนิดและมวลของมัน

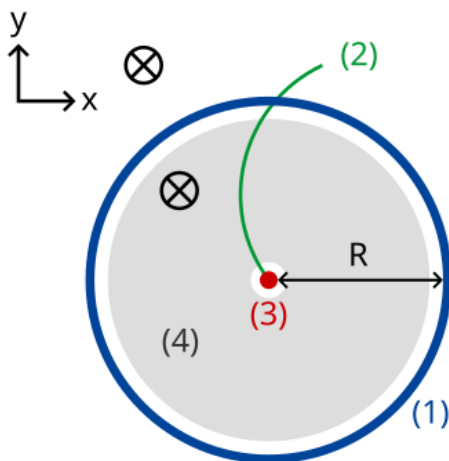

รูปที่ 2: แผนภาพของเครื่องวัดเวลาที่ใช้ในการเคลื่อนที่ (ToF)

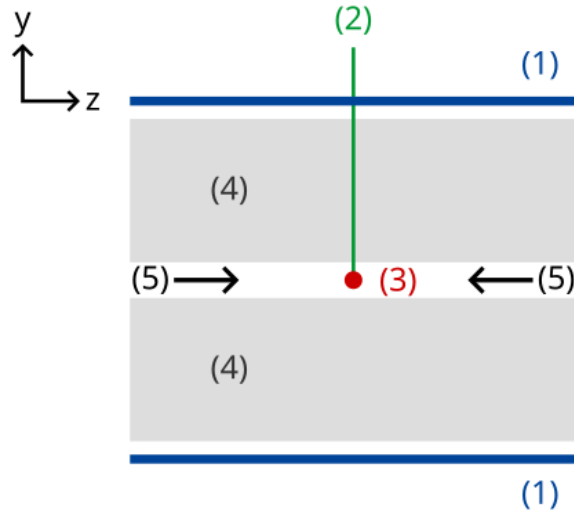
- B.1** จงหามวลหนึ่งของอนุภาค m ในรูปของโมเมนตัม p ระยะการเคลื่อนที่ l และเวลาใช้ในการเคลื่อนที่ t สมมติว่าอนุภาคมีประจุมูลฐาน e เคลื่อนที่ด้วยความเร็วใกล้ความเร็วแสง c ไปตามแนวตรงในเครื่องวัด ToF และอนุภาคเคลื่อนที่ตั้งฉากกับระนาบทั้งสองของเครื่องวัด (ดูรูปที่ 2) 0.8pt

B.2 จงคำนวณระยะขั้นต่ำ l ของเครื่องวัด ToF ที่จะทำให้นักเรียนสามารถแยกแยะอนุภาค-
เคออน (Kaon) จากอนุภาคไพออน (Pion) ได้อย่างชัดเจน ถ้าโมเมนตัมของอนุภาคทั้งสอง-
เท่ากับ $1.00 \text{ GeV}/c$ เพื่อให้เห็นการแยกกันได้อย่างชัดเจน ความต่างของเวลาที่ใช้ในการ-
เคลื่อนที่ต้องมากกว่า 3 เท่าของความละเอียดในการวัดเวลาของเครื่องวัด ความละเอียด-
ของเครื่องวัด ToF คือ 150 ps ($1 \text{ ps} = 10^{-12} \text{ s}$) 0.7pt

ต่อจากนี้ไป อนุภาคที่เกิดขึ้นในเครื่องวัด LHC จะถูกวิเคราะห์ในเครื่องวัด 2 ขั้นตอน ประกอบไปด้วยเครื่องวัดวิถี-
การเคลื่อนที่ และเครื่องวัด ToF ภาพที่ 4 แสดงการติดตั้งเครื่องวัดในระนาบหน้าตัดและในแนวขนานกับลำโปร-
ตอน เครื่องวัดเป็นท่อโดยมีจุดศูนย์กลางอยู่ที่บริเวณที่ลำโปรตอนชนกัน เครื่องวัดวิถีการเคลื่อนที่จะบันทึกเส้น-
ทางของอนุภาคที่เคลื่อนที่ในสนามแม่เหล็ก โดยสนามแม่เหล็กบริเวณนี้มีทิศขนานกับลำโปรตอน รัศมี r ของวิถี-
การเคลื่อนที่จะใช้หาโมเมนตัมในแนวตั้งฉาก p_T ของอนุภาค เวลาที่ใช้ในการเคลื่อนที่คือเวลาที่อนุภาคที่เกิดจาก-
การชนเคลื่อนที่ไปถึงท่อของเครื่องวัด ToF เนื่องจากเรารู้เวลาที่เกิดการชน เครื่องวัด ToF จึงมีเพียงหนึ่งท่อและอยู่ถัด-
ออกไปจากเครื่องวัดวิถีการเคลื่อนที่ สำหรับข้อนี้ นักเรียนอาจจะสมมติว่าอนุภาคทั้งหมดที่เกิดขึ้นจากการชนเคลื่อน-
ที่ตั้งฉากกับลำโปรตอน ซึ่งหมายความว่าอนุภาคที่เกิดขึ้นไม่มีโมเมนตัมในแนวขนานกับลำโปรตอน

ภาพระนาบหน้าตัด

ภาพแนวขนาน
กับลำโปรตอน

- (1) - ท่อ ToF
- (2) - วิถีการเคลื่อนที่
- (3) - ตำแหน่งการชน
- (4) - เครื่องวัดหรือโพรงวัดวิถีการเคลื่อนที่
- (5) - ลำโปรตอน
- ⊗ - สนามแม่เหล็ก

รูปที่ 3: การติดตั้งชุดเครื่องวัดเพื่อระบุชนิดของอนุภาค ที่มีเครื่องวัดวิถีการเคลื่อนที่และเครื่องวัด ToF
เครื่องวัดนี้เป็นท่อที่ล้อมรอบตำแหน่งตรงกลางที่เกิดการชน ช้าย: ภาพระนาบหน้าตัดตั้งฉากกับแนวลำโปร-
ตอน ขวา: ภาพแนวขนานกับลำโปรตอน อนุภาคเคลื่อนที่ในแนวตั้งฉากกับแนวลำโปรตอน

B.3 จงหามวลอนุภาคในรูปของความหนาแน่นฟลักซ์แม่เหล็ก B , รัศมี R ของท่อ ToF, รัศมี r ของวิธีการเคลื่อนที่, เวลาที่ใช้ในการเคลื่อนที่ t , และค่าคงตัวพื้นฐาน 1.7pt

มีการตรวจพบอนุภาค 4 ชนิดและต้องการที่จะระบุว่ามันคืออนุภาคอะไร ถ้าความหนาแน่นฟลักซ์แม่เหล็กในโพรงวัดวิถีเท่ากับ $B = 0.500 \text{ T}$ รัศมีของท่อ ToF เท่ากับ 3.70 m และค่าที่วัดได้มีดังต่อไปนี้ ($1 \text{ ns} = 10^{-9} \text{ s}$)

อนุภาค	รัศมี r [m]	เวลาที่ใช้ในการเคลื่อนที่ (ToF) t [ns]
A	5.10	20
B	2.91	14
C	6.06	18
D	2.32	25

B.4 จงระบุชนิดของอนุภาคทั้ง 4 โดยการคำนวณมวลของแต่ละอนุภาค 0.8pt